

Розробка та впровадження навчальної програми з шашок для дітей 4–6 років в умовах гурткової роботи дошкільних навчальних закладів

Надія Чижевська

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Особливості розвитку когнітивних здібностей дітей у цьому віковому діапазоні 4–6 років пов'язані з розвитком уваги, мислення, пам'яті, мовлення, творчості. Діти починають розвивати здатність зосереджуватися на певних завданнях або предметах. Вони стають більш уважними і можуть утримувати увагу певний час. Навчання гри в шашки може виступити якісною методикою для набуття дитиною цих навичок. **Meta.** Розробити та впровадити навчальну програму з шашок для дітей 4–6 років в умовах гурткової роботи дошкільних навчальних закладів та перевірити її вплив на розвиток їхніх когнітивних здібностей. **Методи.** Аналіз літературних джерел та даних мережі Інтернет, педагогічне спостереження, експеримент, психологічне тестування, методи математичної статистики. **Результати.** Розроблена програма занять шашками для дітей 4–6 років спрямована на розвиток інтелектуальних і комунікаційних здібностей, логічного мислення та творчих здібностей, уваги та уваги, вміння планувати свої дії та розуміти їх наслідки, діяти в межах правил і вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом. Програма розрахована на середню та старшу групи дошкільнят, складається з чотирьох етапів. Заняття проводили як гурткову роботу в дошкільних навчальних закладах. Експериментальна перевірка впливу занять гри в шашки на розвиток когнітивних здібностей – уваги, мислення, пам'яті, мовлення, творчості та внутрішньо-особистісної сфери дитини – довела її ефективність. **Ключові слова:** інтелектуальні види спорту, шашки, програма, навчання, діти 4–6 років, когнітивні здібності, увага, мислення, пам'ять, творчі здібності, внутрішньо-особистісна сфера.

Nadiia Chyzevska

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF A CHECKERS TRAINING PROGRAM FOR 4-6-YEAR-OLD CHILDREN IN CLUB WORK SETTINGS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. Characteristics of the development of children's cognitive abilities in the age range of 4-6 years are related to the development of attention, thinking, memory, speech, and creativity. Children begin to develop the ability to focus on certain tasks or subjects. They become more attentive and can hold attention for a certain time. Training to play checkers can be a high-quality method for a child to acquire these skills. **Objective.** To develop and implement a checkers training program for 4-6-year-old children in club work settings in preschool educational institutions and to check its impact on the development of their cognitive abilities. **Methods.** Analysis of research literature and Internet data, pedagogical observation, experiment, psychological testing, and methods of mathematical statistics. **Results.** The developed checkers program for 4-6-year-old children was aimed at developing intellectual and communication skills, logical thinking and creative abilities, attention and imagination, the ability to plan one's actions and understand their consequences, act within the rules, and resolve conflict situations in an appropriate way. The program was designed for middle and older groups of preschoolers and consists of four stages. Classes were conducted as club work in preschool educational institutions. Experimental testing of the influence of playing checkers on the development of cognitive abilities: attention, thinking, memory, speech, creativity and intrapersonal sphere of the child proved its effectiveness. **Keywords:** mind sports, checkers, program, teaching, 4-6-year-old children, cognitive abilities, attention, thinking, memory, creative abilities, intrapersonal sphere.

Вступ. Вік 4–6 років є критичним періодом, коли діти активно вивчають навколишній світ та розвивають свої розумові здібності. Особливості розвитку когнітивних здібностей у цьому віковому діапазоні пов'язані з розвитком уваги, мислення, пам'яті, мовлення, творчості. Діти 4–6 років починають розвивати здатність зосереджуватися на певних завданнях або предметах. Вони стають більш уважними і можуть утримувати увагу певний час [1].

У цей період діти розвивають різні типи пам'яті, включаючи короткочасну та довготривалу [4]. Вони починають запам'ятовувати і відтворювати інформацію, що допомагає їм у навчанні та вирішенні завдань. У цьому віці діти розвивають мислення, здатність до аналізу та вирішення проблем. Вони починають розуміти причинно-наслідкові зв'язки, класифікувати предмети та розв'язувати прості логічні задачі. Розвиток мовлення сприяє когнітивному розвитку дітей. Вони починають формулювати більш складні речення, використовувати нові слова та виявляти здатність до абстрактного мислення [6, 8].

Діти у 4–6 років проявляють творчість у своїй грі та діяльності. Вони можуть використовувати уяву та фантазію, щоб створювати нові ідеї та вирішувати проблеми [2, 7].

Ці особливості розвитку когнітивних здібностей є важливими в контексті навчання гри в шашки дітей 4–6 років. Дослідження, що розглядають вплив занять шашками на психічний та розумовий розвиток дітей 4–6 років, є актуальними у сучасному суспільстві [2, 3, 19, 20]. Ряд фахівців [10, 13, 18] звертають увагу на кілька основних чинників, пов'язаних з розвитком дитини. Це пов'язано з важливістю раннього розвитку дитини, оскільки саме ранні роки життя є найбільш важливим періодом для розви-

Chyzevska N. Development and implementation of a checkers training program for 4-6-year-old children in club work settings in preschool educational institutions. *Theory and Methods of Physical Education and Sports*. 2023; 3: 78–85
DOI: 10.32652/tmfvs.2023.3.78–85

Чижевська Н. Розробка та впровадження навчальної програми з шашок для дітей 4–6 років в умовах гурткової роботи дошкільних навчальних закладів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023; 3: 78–85
DOI: 10.32652/tmfvs.2023.3.78–85

тку розумових здібностей. Вивчення впливу занять шашками на цей розвиток може допомогти виявити нові способи підтримання та стимулювання розумових процесів у цьому віковому діапазоні. Когнітивні навички, такі як увага, пам'ять, мислення та творчість є важливими для успішного навчання та розвитку дітей. Навчання гри в шашки може виступити якісною методикою для набуття цих навичок дитиною. Особливе місце фахівці віддають ролі ігрової активності, яка є важливою складовою дитячого розвитку, де гра виступає як засіб стимулювання розвитку розумових та психічних процесів у дітей.

В основі гри в шашки лежать логіка, аналіз і стратегічне мислення, що дозволяє дітям розвивати свої когнітивні навички. Через гру в шашки когнітивні здібності можуть бути покращені. Гра вимагає уваги та концентрації на дошці, плануванні ходів та передбаченні наслідків. Це сприяє розвитку довготривалої уваги та зосередженості у дітей, розвиває аналітичне та логічне мислення. Діти вчаться аналізувати ситуацію на дошці, передбачати ходи суперника та розробляти стратегію для досягнення перемоги. Гра в шашки сприяє розвитку пам'яті, оскільки діти повинні запам'ятовувати попередні ходи та враховувати їх у своїх стратегіях. Вони також вчаться запам'ятовувати правила гри та різні тактики. Хоча правила гри в шашки є стандартизованими, діти мають можливість розвивати свою творчість шляхом знаходження нестандартних рішень та винаходів. Вони можуть використовувати свою уяву та креативність для виграшу. Заняття грою в шашки також сприяє розвитку внутрішньо-особистісної сфери дитини, зокрема самоконтролю, настановлення та витримки. Вона вчить дітей приймати рішення, оцінювати ризики та впливати на власний успіх у гри [5].

Дослідження проводили відповідно до тематичного плану НДР НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 1.7. «Теоретико-методологічні засади розвитку кіберспорту та інтелектуальних видів спорту» (номер держреєстрації 0121U108211).

Мета дослідження – розробити та впровадити навчальну програму з шашок для дітей 4–6 років в умовах гурткової роботи дошкільних навчальних закладів та перевірити її вплив на розвиток їхніх когнітивних здібностей.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел та даних мережі Інтернет, експеримент, психологічне тестування, педагогічне спостереження, методи математичної статистики.

Результати дослідження. Проведені спостереження дозволили створити та скорегувати програму підготовки дітей дошкільного віку з шашок, яка може бути реалізована на базі дошкільних навчальних закладів, передувати вступу спортсменів до дитячо-юнацьких спортивних шкіл, та водночас реалізовувати завдання початкової підготовки та відбору дітей до занять в дитячо-юнацьких спортивних школах.

Педагогічне спостереження за дітьми 4–6 років, що займаються у гуртках з шашок, проводили протягом 2019–2022 рр. в дошкільних навчальних закладах м. Біла Церква. В ході експерименту було запропоновано програму підготовки дітей дошкільного віку на базі гурткової роботи в дошкільних навчальних закладах, з березня 2021 р. по березень 2022 р. було проведено педагогічний експеримент [7]. В процесі дослідження здійснювали психологічне тестування дітей у два етапи: в березні 2021 р. на початку проведення педагогічного експерименту, вік дітей становив 4–5 років (середня група дошкільного навчального закладу), у вересні 2021 р. – через півроку після початку експерименту, вік дітей 5–6 років (старша група дошкільного навчального закладу). У дослідженні взяли участь 36 дітей: 17 ввійшли в основну групу (ОГ), решта – контрольну (КГ). Діти ОГ займалися шашками. Дослідження відбувалося у два етапи із залученням психологів. Після надання ними інформації про рівень прояву стійкості уваги, пам'яті, мислення й творчих здібностей учасників дослідження, отримані дані було представлено в балах, де 5 балам відповідав високий рівень прояву здібностей, 4 – достатній, 3 – середній, 2 – низький.

Статистичний аналіз здійснено за допомогою програми STATISTICA 10.0. У ході аналізу, враховуючи, що первинні дані були отримані в порядковій шкалі, середні визначалися за допомогою медіани (Me) та меж центилів у 25 і 75 %.

Для порівняння показників до і після дослідження використовували непараметричний Т-критерій Вілкоксона – аналог параметричного t-критерію Стьюдента для зв'язних вибірок. Зазначимо, що при застосуванні цього аналізу програма автоматично розраховує Z-статистику.

Для встановлення відмінностей між частотою діагностування у дошкільнят визначених рівнів розвитку стійкості уваги, пам'яті, мислення, творчих здібностей та внутрішньо-особистісної сфери використовували методи аналізу таблиць спряженості. Якщо число в будь-якій з клітин у побудованій таблиці виявлялося більшим або рівним 5, застосовували критерій Пірсона χ^2 , а у протилежному випадку – точний критерій Фішера. Слід вказати, що величина ступенів вільності df для чотириріпільних таблиць спряженості рівна 1. За рівень статистичної значущості прийнято величину $\alpha = 0,05$ ($p < 0,05$).

Вирішення поставлених завдань здійснювали на базі дошкільних навчальних закладів № 18 та № 28 м. Біла Церква.

У ході дослідження нами було розроблено програму занять шашками для дітей 4–6 років, спрямовану на розвиток інтелектуальних і комунікаційних здібностей, логічного мислення та творчих здібностей, уваги та уяви, вміння планувати свої дії та розуміти їх наслідки, діяти в межах правил і вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом (рис. 1). Програма розрахована на середню та старшу групи дошкільнят, складається з чотирьох етапів. Заняття рекомендовано проводити в рамках гурткової роботи в дошкільних навчальних закладах. Додаткові завдання розраховані на виконання їх дитиною вдома разом з батьками для підтримання безперервності навчання та кращого засвоєння матеріалу. На *першому етапі* звертали увагу на дотримання правил черго-

Програма навчання гри в шашки дітей дошкільного віку			
Мета			
Сприяти розвитку інтелектуальних та комунікаційних здібностей, логічного мислення та творчих здібностей, уваги та уваги, вмінню планувати свої дії та розуміти їх наслідки, вмінню діяти в межах правил та вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом			
Форми проведення занять			
Теоретичні та практичні заняття, відеоуроки, навчальні, тренувальні заняття			
Засоби			
Макет шашкової дошки – діаграма, шашкова дошка, надрукована на А4 без шашок або з шашками, відповідно до завдання, демонстраційна дошка з магнітними шашками. Малюнки, які демонструють правила гри та правила поведінки під час гри. Демонстрація мультфільмів на шашкову тему. Вправи на орієнтування на шашковій дошці. Вправи з використанням перенесення позиції – завдання з демонстраційної дошки або з картки-завдання на настільну тренувальну дошку			
Етапи			
I	II	III	IV
Вік, років			
4-5	4-5	5-6	5-6
Термін навчання			
Лютий–травень 4 місяці	Червень–серпень 3 місяці	Вересень–квітень 8 місяців	Квітень–травень 2 місяці
Кількість тем, що вивчаються			
15	12	28	
Кількість занять на тиждень			
2	2	2	2-3
Тривалість заняття, хв			
30–45	30–45	45–60	45–60
Спрямованість етапу навчання			
Зацікавлення, ознайомлення з грою, засвоєння та закріплення правил гри (як безпосередньо правил пересування шашок на полі та їх взаємодію, так і правил взаємодії гравців під час гри, етичні норми правила комунікації та соціальної взаємодії на засадах взаємоповаги), втримання інтересу до гри	Зацікавлення, ознайомлення з грою, засвоєння та закріплення правил гри, втримання інтересу до гри, засоби реалізації мети включають активну взаємодію з батьками, залучення їх до проведення дозвілля з дітьми та включення шашкової гри в дозвілля. Закріплення знань з правил гри та правил поведінки, взаємодії з іншими гравцями, тренерами та суддями (роль яких виконують керівники гуртка)	Закріплення знань з правил та ознайомлення з базовими принципами та прийомами гри: стратегія гри на початку партії, сила шашок на центральних та бортових полях, цінність шашок на дамкових полях, побудова колонок та інших конструкцій з можливістю розміну та без цієї можливості, розмін, комбінація, сила дамки та петля в закінченнях. Вивчення ведення нотаток та правил запису ходів та партії	Участь дітей у змаганнях та закріплення раніше отриманих навичок з принципів та прийомів гри та правил поведінки під час змагальної діяльності. Ознайомлення з системою проведення змагань і шашками як видом спорту

Рисунок 1 – Структурна схема навчальної програми гри в шашки для дітей 4–6 років

вості ходу, виконання простих ходів та обов'язковості виконання ударних ходів. Виконували вправи на ударні ходи (бій шашок) з використанням демонстраційного матеріалу.

Другий етап – оздоровчий період протягом літа перед переходом у

старшу групу. Мета занять в гуртку на даному етапі – подальше зацікавлення, ознайомлення з грою, засвоєння та закріплення правил гри, втримання інтересу до гри. На *третьому етапі* було передбачено закріплення знань з правил та ознайомлення з базовими

принципами і прийомами гри: стратегія гри на початку партії, сила шашок на центральних та бортових полях, цінність шашок на дамкових полях, побудова колонок та інших конструкцій з можливістю розміну та без цієї можливості, розмін, комбінація,

сила дамки та петля в закінченнях. Метою *четвертого етапу* була участь дітей у змаганнях та закріплення раніше отриманих навичок з принципів та прийомів гри і правил поведінки під час змагальної діяльності.

Для оцінювання ефективності впроваджені програми та впливу гри в шашки на розвиток когнітивних здібностей дітей (уваги, мислення, пам'яті, творчих здібностей) та внутрішньо-особистісної сфери було проведено психологічне тестування, адаптоване для дітей 4–6 років.

Гра в шашки сприяла покращенню уваги у дітей цього вікового діапазону за рахунок конкретних дій, представлених на рисунку 2. Вона сприяє розвитку уваги та зосередженості на дошці, де відбувається гра. Дитина стежить за позицією своїх фішок, фішок суперника та варіантами ходів, що сприяє розвитку уважності та тривалості концентрації, уваги.

Виявлено, що за показниками стійкості уваги до дослідження діти переважно демонстрували достатній розвиток здібностей за винятком результатів виконання тесту «Знайди і викресли» дітьми КГ та «Постав позначки» учасниками обох груп, де зафіксовано середній рівень прояву здібності. Після дослідження для дітей був характерним достатній рівень стійкості уваги, окрім показника «Знайди і викресли», який у дітей ОГ змінився із достатнього на високий, водночас у дітей КГ прояв стійкості уваги за вказаним тестом залишився на середньому рівні. Подальше дослідження дозволило встановити, що рівень стійкості уваги дітей ОГ статистично значуще ($p < 0,05$) підвищився за тес-

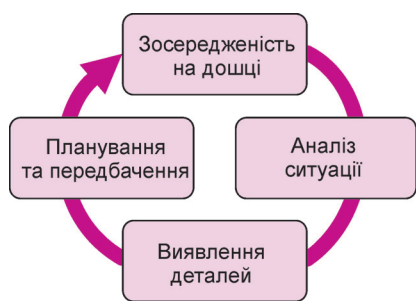

Рисунок 2 – Виконання ігрових дій у шашках для покращення уваги у дітей 4–6 років

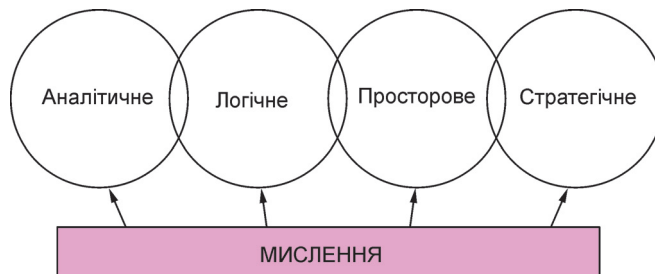

Рисунок 3 – Виконання ігрових дій у шашках для покращення мислення у дітей 4–6 років

тами «Знайди відмінності», «Знайди і викресли» та «Постав позначки», natomiast у дітей КГ статистично значущих змін не відбулось ($p > 0,05$).

Гра в шашки вимагає аналізу ситуації на дошці та передбачення наслідків різних ходів. Дитина вчиться розглядати різні можливі варіанти ходів і враховувати їх потенційні наслідки. Це розвиває уважність та здатність до аналітичного мислення. Вона розвиває увагу до деталей, таких як розташування фішок, їх кількість та доступні можливості ходу. Дитина повинна бути уважною до цих деталей, щоб приймати правильні рішення. Це сприяє розвитку уважності до дрібниць та здатності до спостереження. Гра навчає планувати на кілька кроків наперед та передбачати можливі рухи суперника. Дитина аналізує ситуацію, розробляє стратегію та враховує можливі варіанти ходів. Це розвиває увагу до довгострокових планів та здатність до передбачення. Ці дії активізують мозкову діяльність, стимулюють увагу та розвивають когнітивні процеси.

Окрім цього, запропонована програма дозволила покращити мислення у дітей 4–6 років (рис. 3).

Розвиток аналітичного мислення був спрямований на аналіз ситуації на дошці та розуміння різних можливих ходів. Дитина вчилася враховувати наслідки своїх ходів і передбачати можливі ходи суперника. Це сприяло також здатності до логічного розуміння.

Визначено, що до дослідження діти обох груп у цілому характеризувалися достатнім рівнем розвитку мислення за винятком результатів виконання тесту «Що тут зайве» представниками КГ, у яких було зафіксовано середній рівень прояву здібності. Після дослідження у дітей ОГ серед-

ні рівні мислення за тестами «Логічна послідовність дій» та «Розділи на групи» зросли з достатнього до високого, а у дітей КГ рівень мислення за тестом «Що тут зайве» зріс із середнього до достатнього.

Дослідження дозволило встановити, що рівні мислення у дітей ОГ статистично значуще підвищилися за всіма використаними тестами ($p < 0,05$), а у дітей КГ статистично значуще зріс рівень мислення за тестом «Логічна послідовність дій» ($p < 0,05$), а за рештою тестів покращення мислення не зафіксовано ($p > 0,05$).

Гра в шашки вимагала розвитку логічного мислення та здатності до побудови послідовних аргументів шляхом аналізу розташування фішок дитиною, їх можливих ходів та передбачення наслідків різних рухів. Це сприяло розвитку логічного мислення та здатності до узагальнень.

У грі в шашки необхідне і розуміння просторових відношень та пересування по дошці. Дитина розробляє стратегію руху фішок, уникає перешкод та використовує доступні можливості. Це допомагає розвитку просторового мислення та здатності до навігації у віртуальному просторі.

На активізацію мисленневих процесів впливає і розробка стратегій та планів дій для досягнення перемоги. Дитина вчиться приймати рішення на основі аналізу ситуації, прогнозування ходів та визначення найбільш ефективного шляху до мети.

Гра в шашки позитивно впливає на розвиток пам'яті у дітей 4–6 років за рахунок таких факторів, як робота зі спогадами, візуальна пам'ять, стратегічне планування, повторення і відтворення, пам'ять і правила, систематизація інформації, асоціативне мислення (рис. 4).

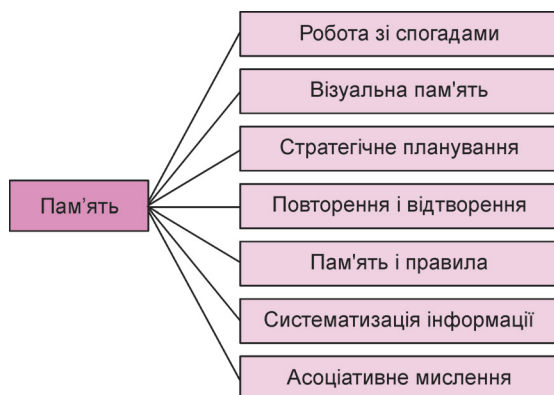

Рисунок 4 – Чинники, що впливають на розвиток пам'яті у дітей 4–6 років через гру в шашки

Установлено, що до дослідження діти ОГ переважно демонстрували достатній розвиток пам'яті, окрім результатів виконання тесту «Короткочасна смислова пам'ять». Після експерименту середні рівні їхньої пам'яті за тестами «10 картинок: Чого не вистачає» та «Запам'ятай малюнки» зросли з достатнього до високого, а за тестом «Короткочасна смислова пам'ять» – з середнього до достатнього. У дітей КГ як до, так і після дослідження середній рівень пам'яті зареєстровано за тестами «10 картинок: Чого не вистачає» і «Короткочасна смислова пам'ять», а за рештою тестів вони демонстрували достатній рівень. У дітей ОГ спостерігалось статистично значуще покращення пам'яті за всіма використаними тестами ($p < 0,05$), а у дітей КГ статистично значущого покращення пам'яті не відбулось ($p > 0,05$).

Гра в шашки вимагає згадування попередніх ходів, а також збереження інформації про поточну ситуацію на дошці. Якщо дитина запам'ятовує розташування фішок, ходи суперника та власні плани, це сприяє розвитку короткочасної та робочої пам'яті. В цій грі необхідне уважне спостереження за розташуванням фішок на дошці. Дитині потрібно постійно пам'ятати, де знаходяться фішки, які ходи вони зробили та які можливості є для подальших рухів. За рахунок цього розвиваються візуальна пам'ять та здатність до розпізнавання і запам'ятовування візуальних образів.

Коли дитина грає в шашки, вона запам'ятовує свої стратегії, враховує попередні ходи та аналізує результати

попередніх рухів. Це сприяє розвитку робочої пам'яті та здатності до планування і збереження інформації протягом тривалого часу. Також гра дозволяє дитині повторювати певні ходи або стратегії, що були успішними. Це допомагає закріплювати і відтворювати інформацію у пам'яті. Постійне повторення та відтворення рухів сприяє розвитку довготривалої пам'яті та здатності до відтворення попередніх послідовних дій.

Гра в шашки вимагає знання та використання правил гри, необхідно пам'ятати правила руху фішок, захоплення фішок суперника та особливі ходи, наприклад, «дамка». Окрім цього, граючи, дитина вчиться систематизувати інформацію та розподіляти її у певному порядку. Таким чином розвивається пам'ять зі структурованими та здатність до організації інформації. У ході гри дитина може створювати асоціації між розташуванням фішок на дошці, їх рухами та можливостями для подальших ходів. Це допомагає покращити асоціативне мис-

лення та здатність до зв'язування інформації.

Таким чином, гра в шашки стимулює різні аспекти пам'яті, такі як короткочасна, робоча, довготривала, пам'ять про правила, структурування інформації та асоціативне мислення. Ці елементи пам'яті є важливими для когнітивного розвитку дитини і можуть бути покращені через активну участь у грі.

Гра в шашки вплинула і на розвиток творчих здібностей дітей 4–6 років шляхом розвитку просторового і проблемного мислення, креативності, вміння вирішення проблем (рис. 5).

Це пов'язано з тим, що дитина, навчаючись грі в шашки, вчиться аналізувати простір та розташування фішок на дошці, передбачати можливі ходи та розглядати різні варіанти, розвивати здатність до уявлення об'єктів у просторі та їх взаємодії. Окрім цього сама гра вимагає вирішення проблем, таких як вибір найкращого ходу, стратегія гри та адаптація до ситуації, що постійно змінюється на дошці. Дитина таким чином вчиться розглядати різні можливості, оцінювати їх переваги та недоліки, а потім приймати рішення, аналізувати та вирішувати складні завдання.

У цьому віці розвиток креативності шляхом гри дозволяє дитині експериментувати з різними ходами, випробовувати нові стратегії та шукати нетрадиційні рішення, що стимулює генерацію нових ідей та розвиває креативні здібності.

Побудова гри в шашки надає можливість дитині знаходити способи подолання перешкод, пошуку нестан-

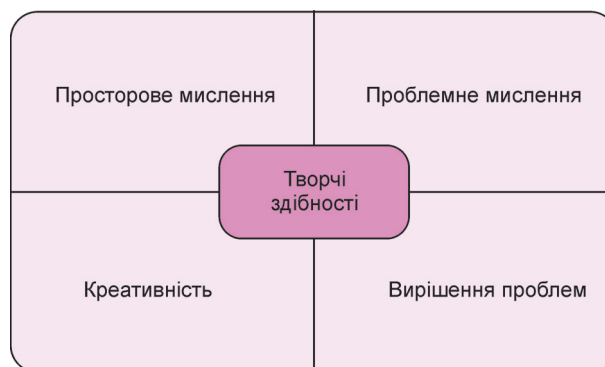

Рисунок 5 – Чинники, що впливають на розвиток творчих здібностей у дітей 4–6 років через гру в шашки

дартних рішень та сприяє розвитку творчого мислення і здатності до вирішення проблем.

Установлено зростання рівня творчих здібностей дітей ОГ за тестом «Чого не вистачає на малюнках» з достатнього до високого, а саме з 4 (4; 4) до 5 (4; 5) балів, а за тестом «Кола» – з 3 (3; 4) до 4 (4; 5) балів, що відповідає середньому і достатньому рівням. Водночас у дітей КГ медіани творчих здібностей упродовж дослідження не змінилися: за тестом «Чого не вистачає на малюнках» до і після дослідження показник становив 4 (3; 5) бали. За тестом «Кола» виявлено збільшення величини верхньої межі 75 %, утім медіанне значення залишилося сталим: середні показники до дослідження становили 3 (3; 3), а після – 3 (3; 4) бали. Як бачимо, позитивну динаміку творчих здібностей демонстрували лише представники ОГ. Відтак можна констатувати, що заняття шашками має істотний вплив на розвиток творчих здібностей дошкільнят.

Застосування Т-критерію Вілкоксона дозволило підтвердити, що рівні творчих здібностей дітей ОГ під дією програми статистично значуще зріс ($T = 0; Z = 2,665; p = 0,0077$), а у дітей КГ, попри його зростання, статистично значущого покращення не виявлено ($T = 3; Z = 1,214; p = 0,2249$).

Гра в шашки мала позитивний вплив на внутрішньо-особистісну сферу дітей 4–6 років шляхом розвитку самовпевненості, терпіння та наполегливості, контролю емоцій, формування соціальних навичок (рис. 6).

Коли дитина досягає успіху в грі, то почувається задоволеною та впевненою у своїх можливостях. Враховуючи, що шашки є стратегічною грою, вона навчається бути витриманою, ретельно розглядати ситуацію та знаходити найкращі рішення, навіть якщо це вимагає часу та зусиль.

У процесі гри можуть виникати різні ситуації, такі як перемоги, поразки, невдачі. Чрез це дитина навчається реагувати на ці ситуації адекватно, управляючи своїми емоціями та шукаючи позитивні способи подолання викликів.

Статистичний аналіз дозволив підтвердити, що рівень розвитку внут-

Рисунок 6 – Чинники, що впливають на розвиток внутрішньо-особистісної сфери дитини 4–6 років через гру в шашки

рішньо-особистісної сфери дітей ОГ упродовж дослідження статистично значуще зріс ($T = 0; Z = 3,296; p = 0,0001$). Так само статистично значуще зріс рівень розвитку внутрішньо-особистісної сфери дітей КГ ($T = 0; Z = 2,026; p = 0,0431$). Таким чином, формування внутрішньо-особистісної сфери більшою мірою обумовлюється природними чинниками, утім варто акцентувати увагу, що в дітей ОГ розвиток внутрішньо-особистісної сфери відбувався пришвидшеними темпами, порівняно з дітьми КГ.

Шляхом спілкування, співпраці та взаємодії з іншими гравцями гра в шашки сприяє розвитку соціальних навичок. Дитина вчиться обговорювати правила гри, дотримуватися спортивної поведінки, вирішувати конфлікти та співпрацювати з партнером для досягнення спільної мети. Ці аспекти внутрішньо-особистісної сфери можуть сприяти самореалізації дитини, підвищенню її самооцінки та формуванню позитивної мотивації для досягнення мети.

Дискусія. Проведені дослідження дозволили довести вплив гри в шашки на розвиток дитини 4–6 років та її здібностей. Цей вік є особливо важливим для формування та набуття навичок та вмінь, розвитку когнітивних здібностей. Проведені дослідження довели, що гра в шашки має позитивний вплив на психічний та розумовий розвиток дітей у різних аспектах, включаючи увагу, пам'ять, мислення, творчі здібності та внутрішньо-особистісну сферу. Наші дані підтверджують та доповнюють дані, отримані іншими науковцями про ефективність застосування інтелектуальних ігор на розвиток дітей.

J. Piaget, & B. Inhelder [14] описують розвиток мислення у дітей і вказують на значення розумових ігор, таких як гра в шашки, у стимулюванні когнітивних навичок. A. Diamond, & K. Lee [9] розглядають різні інтервенції, які сприяють розвитку когнітивних функ-

цій у дітей, включаючи гру в шашки як одну з ефективних стратегій.

J. Protzko [15] вивчав користь від навчання гри в шахи на розвиток когнітивних та академічних навичок у дітей. У дослідженні F. Khosravi, & M. Darvishi [12] засвідчено вплив навчання гри в шашки на розвиток математичних навичок учнів молодшого шкільного віку. D. D. Horgan, M. J. Morgan, J. MacNamara [11] в експериментальних дослідженнях також вивчали вплив навчання гри в шашки на розвиток математичних навичок учнів початкових класів.

L. B. Resnick, & C. Shipley [16] досліджували вплив навчання гри в шашки на когнітивні навички у дітей, які перебували у ризику невдачі у навчанні. M. S. Roscoe, & K. Crowley [17] показали позитивний вплив навчання гри в шашки на розвиток мислення та когнітивних процесів у дітей та виявили зміни у способі їх сприйняття світу.

Висновки. Дослідження, проведені різними науковцями, свідчать про позитивний вплив гри в шашки на психологічний та розумовий розвиток дитини.

Розроблена програма навчання гри в шашки для дітей 4–6 років спрямована на розвиток інтелектуальних і комунікаційних здібностей, логічного мислення та творчих здібностей, уваги та уяви, вміння планувати свої дії та розуміти їх наслідки, діяти в межах правил і вирішувати конфліктні ситуації адекватним шляхом. Розроблена програма розрахована на середню та старшу групи дошкільнят і складається з чотирьох етапів, тривалість програми може варіювати. Для якісного засвоєння гри в шашки запропоновано тривалість навчання 1,5 року.

У ході експериментальної перевірки, яка відбувалася в два етапи, доведено покращення показників уваги (рівень стійкості уваги дітей ОГ статистично значуще ($p < 0,05$) підвищився за тестами «Знайди відмінності», «Знайди і викресли» та «Постав

позначки», натомість у дітей КГ статистично значущих змін не відбулось, $p > 0,05$), пам'яті (у дітей ОГ спостерігалось статистично значуще покращення пам'яті за всіма використаними тестами, $p < 0,05$, а у дітей КГ статистично значущого покращення пам'яті не відбулось, $p > 0,05$), мислення (у дітей ОГ статистично значуще підвищилися показники за всіма використаними тестами ($p < 0,05$), а у дітей КГ статистично значуще зріс рівень мислення за тестом «Логічна послідовність дій» ($p < 0,05$), а за рештою тестів покращення мислення не зафіксовано ($p > 0,05$)), творчих здібностей (статистично значуще зріс рівень в ОГ – $T = 0$; $Z = 2,665$; $p = 0,0077$, а у дітей КГ статистично значущого покращення не виявлено – $T = 3$; $Z = 1,214$; $p = 0,2249$) та внутрішньо-особистісної сфери дитини (статистично значуще зріс рівень в ОГ ($T = 0$; $Z = 3,296$; $p = 0,0001$) та у дітей КГ ($T = 0$; $Z = 2,026$; $p = 0,0431$)).

Гра в шашки сприяла покращенню уваги у дітей 4–6 років за рахунок виконання таких дій, як зосередженість на дошці, аналіз ситуації, виявлення деталей, планування та передбачення; мислення покращилося шляхом розвитку аналітичного, логічного, просторового та стратегічного мислення; позитивно впливала на розвиток пам'яті у дітей 4–6 років за рахунок таких факторів, як робота зі спогадами, візуальна пам'ять, стратегічне планування, повторення і відтворення, пам'ять і правила, систематизація інформації, асоціативне мислення; на розвиток творчих здібностей шляхом розвитку просторового і проблемного мислення, креативності, вміння вирішення проблем; мала позитивний вплив на внутрішньо-особистісну сферу дитини шляхом розвитку самовпевненості, терпіння та наполегливості, контролю емоцій, формування соціальних навичок.

Перспективи подальших досліджень передбачають розробку методичних матеріалів та рекомендацій із впровадження розробленої програми гри в шахи для дітей 4–6 років.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чижевська Н. Особливості змісту занять інтелектуальними видами спорту дітей дошкільного віку на матеріалі шашок. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022;1:25–29. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.1.25–29.
2. Чижевська НВ, Шинкарук ОА. Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку та їх придатність до занять інтелектуальними видами спорту. Молодь та олімпійський рух: 36. тез доповідей XIII Міжнародної конференції молодих вчених, 16 травня 2020 року [Електронний ресурс]. Київ; 2020. 227–8.
3. Чижевська Н, Шинкарук О. Особливості підготовки та відбору дітей в інтелектуальних видах спорту. Молодь та олімпійський рух: 36. тез доповідей XIV Міжнародної конференції молодих вчених, 19 травня 2021 року [Електронний ресурс]. Київ; 2021. с. 153–154.
4. Чижевська Н, Шинкарук О. Формування здібностей в процесі занять інтелектуальними видами спорту. Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії: Матеріали IV Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 9 квітня 2021 р.). Київ; 2021. с. 58–60.
5. Чижевська Н, Шинкарук О. Характеристика підготовки початківців в інтелектуальних видах спорту та в шашках. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2021;2:44–49. DOI: 10.32652/tmfvs.2021.2.44–49.
6. Чижевська Н, Шинкарук О. Обґрунтування доцільності занять шашками дітей дошкільного віку. Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії: Матеріали V Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 31 травня 2022 р.). Київ: НУФВСУ; 2022. с. 44–45.
7. Чижевська Н, Шинкарук О. Обґрунтування побудови програми навчання гри в шашки дітей дошкільного віку. Молодь та олімпійський рух: Збірник тез доповідей XIV Міжнародної конференції молодих вчених, вересень 2022 року [Електронний ресурс]. Київ; 2022. с. 76–77.
8. Шинкарук О, Чижевська Н, Федорчук С, Шутова С. Інноваційні підходи до розвитку когнітивних здібностей дітей дошкільного віку засобами інтелектуальних видів спорту (на прикладі шашок). Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії: Матеріали III Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 8 квітня 2020 р.). Київ: НУФВСУ; 2020. 41–2.
9. Diamond A, & Lee K. Interventions shown to aid executive function development in children 4 to 12 years old. *Science*. 2011;333(6045):959–964.
10. Dombrovska M, Margaryan L. Cognitive Development of Preschool Children Through Playing Checkers. *Psychological and Pedagogical Problems of Mental Development*. 2019;28:45–53.
11. Horgan DD, Morgan MJ, MacNamara J. Does chess instruction improve mathematical problem-solving ability? Two experimental studies with an Irish primary school sample. *British Journal of Educational Psychology*. 2004;74(1):1–23.
12. Khosravi F, & Darvishi M. The effect of chess on mathematical problem-solving ability of students in second grade. *Universal Journal of Educational Research*. 2018;6(6):1096–1100.

13. Kováčiková L, Takáč P. Development of cognitive skills in preschool children through playing draughts. *Acta Educationis Generalis*. 2017;7(2):7–15.

14. Piaget J, & Inhelder B. (2013). *The psychology of the child*. Routledge.

15. Protzko J. The effects of chess instruction on students' cognitive and academic skills: State of the art and theoretical challenges. In *The cognitive benefits of chess*. 2017. (p. 171–190). Springer.

16. Resnick LB, & Shipley C. Cognitive effects of chess instruction on students at risk for academic failure. *Intelligence*. 1992;16(2):237–250.

17. Roscoe MS, Crowley K. The ontological shift in learning to play chess. *Cognitive Science*. 2001;25(3):459–497.

18. Rudanović M, Babić N. Effects of Playing Checkers on Cognitive Abilities of Preschool Children. *Early Child Development and Care*. 2019;189(12):1894–1904. DOI: 10.1080/03004430.2017.1410580.

19. Shynkaruk O, Blazhko N, Chizhevskaya N. The athletes system of selection and orientation in contemporary sports. «Sport. Olimpism. Sănătate», congres științific internațional (5; 2020; Chișinău). *Sport. Olimpism. Sănătate: Congresul științific Internațional: Culegere de articole, Ediția a 5-a, (10–12 septembrie 2020) / comitetul științific: V. Manolachi (președinte) [et al.]; colegiul de redacție: Povestea Lazari [et al.]*. Chișinău: USEFS; 2021. p. 647–54.

20. Vozniuk T, Shchepotina N, Koliadych Yu, Lazarenko N, Ilnatova O, Baiurko N, Kostiukevych V, Svirshchuk N, Perepelytsia M, Chyzhevskaya N. *Methods of Primary Selection of Young Football Players*. *Sport Mont*. 2021;19(S2):9–15.

LITERATURE

1. Chyzhevskaya N. Features of the content of mind sports classes for preschool children based on the material of checkers. *Theory and methods of physical education and sports*. 2022;1:25–29. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.1.25–29
2. Chyzhevskaya NV, Shynkaruk OA. Features of intellectual development of preschool children and their suitability for mind sports. *Youth and the Olympic Movement: Proceedings of the XIII Intern. conf. of young scientists*, May 16, 2020 [Electronic resource]. Kyiv; 2020. 227–8.
3. Chyzhevskaya N, Shynkaruk O. Features of training and selection of children in mind sports. *Youth and the Olympic Movement: Proceedings of the XIV Intern. conf. of young scientists*, May 19, 2021 [Electronic resource]. Kyiv; 2021. p. 153–154.
4. Chyzhevskaya N, Shynkaruk O. Formation of abilities in the process of engaging in mind sports. *Innovative and information technologies in physical culture, sports, physical therapy and occupational therapy: Proceedings of the IV All-Ukrainian electronic scient.-pract. conf. with internat. participation* (Kyiv, April 9, 2021). Kyiv; 2021. p. 58–60.
5. Chyzhevskaya N, Shynkaruk O. Characteristics of the preparation of beginners in intellectual sports and checkers. *Theory and methods of physical education and sports*. 2021;2:44–49. DOI: 10.32652/tmfvs.2021.2.44–49.
6. Chyzhevskaya N, Shynkaruk O. Substantiation of the rationale for checkers classes for preschool children. *Innovative and information technologies in physical culture, sports, physical therapy and occupational therapy: Proceedings of the V All-Ukrainian electronic scient.-pract. conf. with*

internat. participation (Kyiv, May 31, 2022). Kyiv: NUPESU; 2022. p. 44–45.

7. Chyzhevska N, Shynkaruk O. Substantiation of the design of a checkers training program for preschool children. Youth and the Olympic Movement: Proceedings of the XIV Intern. conf. of young scientists, September, 2022 [Electronic resource]. Kyiv; 2022. p. 76–77.

8. Shynkaruk O, Chyzhevska N, Fedorchuk S, Shutova S. Innovative approaches to the development of cognitive abilities in preschool children by means of intellectual sports (as exemplified by checkers). Innovative and information technologies in physical culture, sports, physical therapy and occupational therapy: Proceedings of the III All-Ukrainian electronic scient.-pract. conf. with internat. participation (Kyiv, April 8, 2020). Kyiv: NUPESU; 2020. 41-2.

9. Diamond A, & Lee K. Interventions shown to aid executive function development in children 4 to 12 years old. *Science*. 2011;333(6045):959–964.

10. Dombrovska M, Margaryan L. Cognitive Development of Preschool Children Through Playing Checkers. *Psychological and Pedagogical Problems of Mental Development*. 2019;28:45–53.

11. Horgan DD, Morgan MJ, MacNamara J. Does chess instruction improve mathematical problem-solving ability? Two experimental studies with an Irish primary school sample. *British Journal of Educational Psychology*. 2004;74(1):1–23.

12. Khosravi F, & Darvishi M. The effect of chess on mathematical problem-solving ability

of students in second grade. *Universal Journal of Educational Research*. 2018;6(6):1096–1100.

13. Kováčiková L, Takáč P. Development of cognitive skills in preschool children through playing draughts. *Acta Educationis Generalis*. 2017;7(2):7–15.

14. Piaget J, & Inhelder B. (2013). *The psychology of the child*. Routledge.

15. Protzko J. The effects of chess instruction on students' cognitive and academic skills: State of the art and theoretical challenges. In *The cognitive benefits of chess*. 2017. (p. 171–190). Springer.

16. Resnick LB, & Shipley C. Cognitive effects of chess instruction on students at risk for academic failure. *Intelligence*. 1992;16(2):237–250.

17. Roscoe MS, Crowley K. The ontological shift in learning to play chess. *Cognitive Science*. 2001;25(3):459–497.

18. Rudanović M, Babić N. Effects of Playing Checkers on Cognitive Abilities of Preschool

Children. *Early Child Development and Care*. 2019;189(12):1894–1904. DOI:10.1080/03004430.2017.1410580.

19. Shynkaruk O, Blazhko N, Chizhevskaya N. The athletes system of selection and orientation in contemporary sports. «Sport. Olimpism. Sănătate», congres științific internațional (5; 2020; Chișinău). Sport. Olimpism. Sănătate: Congresul științific Internațional: Culegere de articole, Ediția a 5-a, (10–12 septembrie 2020) / comitetul științific: V. Manolachi (președinte) [et al.]; colegiul de redacție: Povestca Lazari [et al.]. Chișinău: USEFS; 2021. p. 647–54.

20. Vozniuk T, Shchepotina N, Koliadych Yu, Lazarenko N, Ihnatova O, Baiurko N, Kostiukevych V, Svirshchuk N, Perepelytsia M, Chyzhevska N. Methods of Primary Selection of Young Football Players. *Sport Mont*. 2021;19(S2):9–15.

Надійшла 15.03.2023

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Чижевська Надія <https://orcid.org/0000-0003-0821-9296>), nadiya.chyzhevska@gmail.com
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
вул. Фізкультури 1, м. Київ, 03150, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Chyzhevska Nadiya <https://orcid.org/0000-0003-0821-9296>), nadiya.chyzhevska@gmail.com
National University of Ukraine on Physical Education and Sport
Fizkul'tury str. 1, Kyiv, 03150, Ukraine